

Vrednote i stvaralaštvo u filozofiji Pavla Vuk-Pavlovića

IVANA ZAGORAC

Odsjek za filozofiju

Filozofski fakultet

Sveučilište u Zagrebu

Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb

e-mail: izagorac@ffzg.hr

Prethodno priopćenje

Preliminary communication

Primljeno/ *Received*: 21. 11. 2012.

Prihvaćeno/ *Accepted*: 10. 12. 2012.

Nezadovoljan beživotnim intelektualizmom, Pavao Vuk-Pavlović okreće se traganju za punoćom ljudskosti. Argumentira u prilog trajnog oblikovanja vlastitosti i pluralizma doživljajnog, a time i vrijednosnog, zahvaćanja »životne zbilje«. U središtu Vuk-Pavlovićeve koncepcije nalaze se pojmovi 'doživljaj', 'vrednota' i 'stvaralaštvo', koji obilježavaju njegove radove u širokome tematskome rasponu. Tekst istražuje strukturu, pozicioniranje i značaj koncepta vrednota i stvaralaštva u radovima Pavla Vuk-Pavlovića te sagledava pluralizam vrijednosnih cjelina te stvaralačkih očitovanja kao njihovu, prema Vuk-Pavloviću nužnu, manifestaciju.

Ključne riječi: Pavao Vuk-Pavlović, doživljaj, vrednota, stvaralaštvo, pluralizam

1. Uvod

U opusu Pavla Vuk-Pavlovića (1894-1976)¹ nema jednog opsežnoga i sustavno napisanoga djela koje bi, autorovom intencijom ili trudom interpretatora, moglo figurirati kao referentno mjesto za prikaz njegove misli. Vuk-Pavlović stvara u rasponu od pola stoljeća² tijekom kojih piše filozofske rasprave manjeg ili većeg opsega, objavljuje zbirke pjesama te prijevode. Raznovrsnost

interesa, međutim, daleko je od raspršenosti misli i ideja. Već u svojim prvim većim raspravama (*Spoznaja i spoznajna teorija*, 1926., *Ličnost i odgoj*, 1932.) Vuk-Pavlović postavlja temelje koherentnoga sustava misli. Svoja filozofska uvjerenja on pažljivo doraduje usmjerujući svoju pažnju na pojedina područja, no ključni pojmovi i njihova određenja u većoj mjeri zadržavaju svoj prvobitno ocrtani okvir. Na sadržajnoj razini stoga je moguće pratiti razvoj Vuk-Pavlovićevih teza kroz cjelokupno njegovo filozofsko stvaralaštvo. Ona pak izvedbena razina otkrit će autora istančanoga pjesničkoga senzibiliteta koji se odražava u značenjskoj impregniranosti filozofijskih tekstova kao i u filozofičnosti Vuk-Pavlovićevih pjesama.

Vuk-Pavlovićevim cjelokupnim opusom kao da odzvanja: mi možemo zamisliti život bez vrednota, ali ga bezvrijednoga ne možemo živjeti. Živjeti uistinu ljudski za Vuk-Pavlovića znači oblikovati naš prostor slobode svjesnim izborom usmjerenim vrednotama. Vrednote su ono što daje

¹ Biobibliografske podatke te osvrt na pojedine momente Vuk-Pavlovićeva djela vidjeti u: Milan Polić, *Život i djelo Pavla Vuk-Pavlovića*, (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 2001). Vrijedan prilog proučavanju Vuk-Pavlovićeva opusa predstavlja i zbornik *Pavao Vuk-Pavlović – Život i djelo*, Pavo Barišić (ur.) (Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Razred za društvene znanosti i umjetnosti i Institut za filozofiju, 2003).

² Uz neke kraće objavljene i neobjavljene tekstove, prvo veće djelo Vuk-Pavlović objavljuje 1926. godine. Radi se *Spoznaji i spoznajnoj teoriji*, Vuk-Pavlovićevoj doktorskoj disertaciji (obranjenoj 1920). Zadnja djela objavljena za života su *Duševnost i umjetnost* i zbirka pjesama *Usplahireni stihovi* (1976).

smisao ljudskome postojanju, što taj život izdiže iz onoga pukoga živovanja, vrednote čovjeka orijentiraju ka budućnosti i podaruju mu povijest. Ozbiljavanje takvih *smislonosnih* vrednota zbiva se kroz akte ljudskoga stvaralaštva. Otkrivanjem i ostvarivanjem vrijednosti stvaralaštvo tako oblikuje istinski ljudski život, no i sâm, za Vuk-Pavlovića, predstavlja vrednotu, dapače jednu od osnovnih vrednota života. Snagom stvaralaštva oblikuju se kultura i povijest, no oboje nam nudi i obilje primjera sapetih, spriječenih, sukobljenih ili prezrenih stvaralačkih napora. Kakav je u Vuk-Pavlovićevoj filozofiji odnos vrednota i stvaralaštva te iz čega proizlazi tragika stvaralaštva, teme su ovoga teksta.

2. Vrednote i vrijednosna mjerila

Jedan od središnjih pojmova Vuk-Pavlovićevih razmatranja jest *doživljaj*, kojega vidi kao veličinu dodanu samome življenju. Čovjeku je, naime, suđeno ne samo bezimeno živjeti, na način pukoga vegetiranja, već mu je suđeno *do-živjeti*: »nediferenciranom toku samoga vitaliteta čovjeku [su] dodani diferencirani <...> doživljaji.«³ Doživljaj nije puka akcidentalnost kojom ljudsko biće i izvanjski svijet stupaju u interakciju, on je za Vuk-Pavlovića upravo iskorak svijesti izvan samoga subjekta kojim se subjektu otvara mogućnost spoznaje, ali i samospoznaje.⁴ Doživljajni totalitet tako je sazdan od dvaju međusobno posve zasebnih nositelja: *svjesnosti* kao doživljajnog subjekta i *predmetnosti* kao doživljajnog objekta, združene

nih u sintetičkome jedinstvu. Korelacija svjesnosti i predmetnosti bitno je individualna – svaki doživljaj jest najvlastitiji doživljaj. Spoznaja se drugom individuumu doduše može posredovati znanjem, no »izvjesnost« je moguća jedino u subjektivnom, nikako ne i u objektivnom smislu. Iz toga proizlazi Vuk-Pavlovićeva teza o nemogućnosti postojanja »*posljednjeg* uporišta razlikovanja valjana suđenja od nevaljana, bezvrijedna ili samovoljna.«⁵ Implikaciju takvoga stava na postojanje istine Vuk-Pavlović dalje razrješuje razlikovanjem *istine* od *spoznavanja istine*. Istinu sâm ne može se subjektivirati niti relativirati,⁶ no ne možemo niti pobjeći od njenoga zahvaćanja isključivo putem subjektivnoga doživljavanja. Izvjesnost po pitanju istine stoga je moguća jedino kao izvjesnost subjektivne spoznaje istine što Vuk-Pavlović lapidarno sažima riječima: »ne treba kriterij istini, već subjektu, koji istinu spoznaje.«⁷

No, spoznavanje je samo jedna od funkcija svijesti. Govoreći o vrijednostima u najširem smislu, Vuk-Pavlović će tako istaknuti da se pojam vrijednosti dade misliti, ali se vrijednost kao predmet iskonski izravno može dohvatiti samo funkcijom čuvstva.⁸ I vrijednost sama dakako pretpostavlja doživljaj, dapače iz njega u bitnome proizlazi. Isključivanjem vrednote iz »akta vrijednosne afirmacije *doživljajnog* subjekta«⁹ izgubila bi ona posve svoj vrijednosni sadržaj i »svoj osnovni

3 Pavao Vuk-Pavlović, »Duševnost i umjetnost«, u: Pavao Vuk-Pavlović, *Djelovnost umjetnosti*, Milan Polić (ur.) (Zagreb: Biblioteka *Sabrana djela Pavla Vuk-Pavlovića*, knjiga 4, Hrvatsko filozofsko društvo, 2008), p. 159. »Živjeti – sudbina je svega rođenoga. Doživjeti i doživljavati – dosuđeno je napose čovjeku.« Isto, p. 149.

4 Usp. Pavao Vuk-Pavlović, *Spoznaja i spoznajna teorija*, Milan Polić (ur.) (Zagreb: Biblioteka *Sabrana djela Pavla Vuk-Pavlovića*, knjiga 1, Hrvatsko filozofsko društvo, 2009), pp. 41-43. »Čovjek je biće obdareno naročitom sposobnošću da se obazre na samoga sebe.« Pavao Vuk-Pavlović, »Stvaralački lik Gjura Arnolda«, u: Pavao Vuk-Pavlović, *Povijesnofilozofski tekstovi*, Milan Polić (ur.) (Zagreb: Biblioteka *Sabrana djela Pavla Vuk-Pavlovića*, knjiga 5, Hrvatsko filozofsko društvo, 2011), p. 258.

5 Vuk-Pavlović, *Spoznaja i spoznajna teorija*, p. 191.

6 Vuk-Pavlović, *Spoznaja i spoznajna teorija*, p. 221.

7 Vuk-Pavlović, *Spoznaja i spoznajna teorija*, p. 196.

8 Vuk-Pavlović, *Spoznaja i spoznajna teorija*, p. 109 i u: Vuk-Pavlović, *Spoznaja i spoznajna teorija*, p. 210, gdje će se u nastavku *čuvstvovanje* nastojati pojasniti kao *intenciono ćučenje*, pri čemu se Vuk-Pavlović referira na Schelera. U uobičajenoj klasifikaciji filozofijskih disciplina, od koje Vuk-Pavlović zazire, *čuvstvo* bi se najpreciznije moglo svrstati pod predmet estetike. »Čisto« čuvstvovanje tako bi se u Vuk-Pavlovićevim razmatranjima, a na tragu Kanta, moglo odrediti kao »svidanje mimo pojma«. Iako će u pojedinim situacijama prevladavati kontemplativna, čuvstvena ili nekoja druga funkcija svijesti, ona se nikada ne može pojaviti kao posve samostalna. Stoga će i u svome najopsežnijem estetičkome spisu *Duševnost i umjetnost*, u kojemu najiscrpnije tematizira funkciju čuvstva, Vuk-Pavlović inzistirati na razmatranjima doživljajnog totaliteta.

9 Vuk-Pavlović, *Spoznaja i spoznajna teorija*, p. 226.

smisao životne *vrednote*«. ¹⁰ S druge strane, napominje Vuk-Pavlović, i doživljaj je uvijek »vrijednosno zakovan«. ¹¹ Takav, upravo *vrijednonosni* doživljaj, za čovjeka ima i posve osobitu funkciju: on ga izdiže iz »neznana oceana ništavila«, ¹² otkida usamljenu jedinku od pukoga postojanja i povezuje ju s drugima.

»Tako je dovođenje vrijednosti do nazočnosti u punoći doživljaja kao u svijesna bića, tako je ostvarenje vrednote središnji uvjet svega samostvarenja lica, jedini je to put do personalnosti, put, kojim se mora ići, treba li i hoće li da ono, što je istinski ljudsko, iskrasne iznad gole vitalnosti opstanka, iznad ovako ili onako ograđene animalnosti.« ¹³

Ipak, među vrednotama ne vlada apsolutni egalitarizam niti su ljudska bića isključivi dionici carstva vrednota. Postojanje poretka i hijerarhije vrednota Vuk-Pavlović smatra samorazumljivim te se tek u nekoliko naznaka bavi ocrtavanjem takove strukture. Ako nikakve strukture ne bi postojalo, smatra Vuk-Pavlović, nastupila bi anarhija vrednota te bi njihov smislonosni učinak posve izostao. Temelj hijerarhijskoga odnosa predstavlja podjela na vitalne i duhovne vrednote. Ove prve nisu rezervirane samo za čovjeka, nego za »svakog živog stvora koliko u njemu ima duševnosti«, ¹⁴ a

Vuk-Pavlović ih precizira kao vrednote ugode, zdravlja, snage, otpornosti, životnog veselja itd. Takve vrednote sadržaj su prirodne danosti, one su dio neumna prirodna događanja, a dobra koja prezentiraju prividna su. Na njima se može izgrađivati naizgledna, no ne i istinska zajednica, odnosno samo onakva zajednica koja ima puku zaštitničku ulogu u borbi za vlastito održanje. Život temeljen samo na vrednotama opstanka, koje će Vuk-Pavlović u najširem smislu nazivati i vrednotama moći, ¹⁵ nije u »bistvenom smislu očovječen«. ¹⁶ Postajanje čovjeka čovjekom, ulazak u nadindividualno, formiranje zajednice kulturnog i duhovnog jedinstva osoba, ¹⁷ odnosno »rađanje« budućnosti, moguće je tek posredstvom ozbiljenja duhovnih vrednota. Tek su duhovne vrednote u punom smislu *bistvene* ¹⁸ vrednote, one koje omogućuju »očovječenje« života te su time čovjeku navlastite. Njih Vuk-Pavlović specificira kao lijepo, dobro, sveto, odgojno itd. Dok su one prve ponavljajuće, nepromjenjive te se stoga mogu općenito zahvatiti, ove bistvene ostvaruju se posve individualno. ¹⁹ Tek po ostvarivanju vrijednosti i smisla iznad pukog vitaliteta, čovjek se počinje očitovati kao jedinstvo, a »ljudski opstanak [postaje] nosiocem personalnoga bistva«. ²⁰

Vuk-Pavlović vrednote udaljava od arhetipskih formi i idealnih međusobnih relacija. Ne postoji mjesto na kojemu bismo vrednote pregledali i jednostavno probrali, niti one, za Vuk-Pavlovića, postoje kao izolirane veličine. Jedino iz življenoga

10 Vuk-Pavlović, *Spoznaja i spoznajna teorija*, p. 226. Također i u: Pavao Vuk-Pavlović, »Rickertova kritika filozofije života«, u: Vuk-Pavlović, *Povijesnofilozofski tekstovi*, p. 240-241, kao i u: Vuk-Pavlović, »Duševnost i umjetnost«, u: Vuk-Pavlović, *Djelovnost umjetnosti*, p. 227. Na ovome potonjemu mjestu, autor piše sljedeće: »[V]rednota [je] u bitnosti os, oko koje se doživljaj u svojoj takvosti kreće i prema kojoj se usmjerava značenje zazbiljnosnih činilaca, koji doživljaj nose i prema kojoj se smisleno povezuju, radilo se o vrednotama, koje odgovaraju nastojanju oko održanja nagonškog opstanka ili pak oko naspora svojevrstne ljudske bistvenosti.«

11 Vuk-Pavlović, »Duševnost i umjetnost«, u: Pavao Vuk-Pavlović, *Djelovnost umjetnosti*, p. 150.

12 Pavao Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, (Zagreb: »Tipografija« d.d., 1932), p. 20.

13 Pavao Vuk-Pavlović, »Vrednota u svijetu«, u: Pavao Vuk-Pavlović, *Vrednota u svijetu*, Milan Polić (ur.) (Zagreb: Biblioteka *Sabrana djela Pavla Vuk-Pavlovića*, knjiga 3, Hrvatsko filozofsko društvo, 2007), p. 130.

14 Vuk-Pavlović, »Vrednota i stvaralaštvo«, u: Vuk-Pavlović, *Vrednota u svijetu*, p. 97.

15 Usp. Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, p. 214.

16 Vuk-Pavlović, »Vrednota u svijetu«, u: Vuk-Pavlović, *Vrednota u svijetu*, p. 130.

17 Usp. Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, pp. 214-216.

18 Termin *bistvo* Vuk-Pavlovićev je prijevod za *das Wesen*, za koji se na našem području uobičajio termin *bit*.

19 Vuk-Pavlović, »Vrednota i stvaralaštvo«, u: Vuk-Pavlović, *Vrednota u svijetu*, p. 97.

20 Vuk-Pavlović, »Vrednota u svijetu«, u: Vuk-Pavlović, *Vrednota u svijetu*, p. 130. O podjeli vrednota Vuk-Pavlović piše već 1932. u *Ličnost i odgoj*. Uvođenje u svijet duhovnih vrednota, samoozbiljavanje i samorealizacija, stvaranje budućnosti i participiranje u kulturi neke su od osnovnih tema ovoga opsežnoga spisa, koje se sabiru unutar Vuk-Pavlovićeve koncepcije odgoja. Podjela na vitalne i duhovne vrednote pretpostavljena je svim daljim izvodima, a izrijekom tematizirana na pp. 27-28 i pp. 214-216.

života, *do-življavanjem*, možemo uvidjeti bistvene vrednote i njihove međuodnose. Vrednote su *svezane* jedna uz drugu, priznavanjem jedne priznaje se i cijeli sustav unutar kojega je ustrojena. Vrijednosno mjerilo, *određenje duha*, jest ono što figurira kao točka sažimanja, kohezijski element koji integrira pojedinačne vrednote, dok neke druge zaobilazi. Vrednote povezane vrijednosnim mjerilom tako nužno stoje u suglasju kroz koje se oblikuje osoba u svojoj personalnosti. Vrednotama, usklađenima s vrijednosnim mjerilom, tako pripadaju zasluge za naše smisljeno odnošenje spram svijeta i pogled ka budućnosti.

No niti samo vrijednosno mjerilo nije, a prema Vuk-Pavloviću niti ne može biti, jednoznačno određeno. Svaki vrijednosni sustav dosljedno je izgrađen na temeljima vlastitoga vrijednosnoga mjerila, no različita mjerila produciraju i različite vrijednosne sustave. Dok unutar pojedine vrijednosne cjeline vrednote funkcioniraju harmonično, pojedini pak vrijednosni sustavi mogu biti u nesuglasju ili pak u posvemašnjoj netoleranciji. Na tome se polju otvara i mogućnost zablude, kao i nejasne sumnje u održivost vlastitoga mjerila. Preinakom mjerila, osovine vrijednosnoga sustava, mijenjaju se i perspektive zahvaćanja doživljajnoga totaliteta te međuodnos vrednota u mnogočlanom sklopu. Nedorečenost, nepostojanje »posljednjeg uporišta« i krajnja subjektivnost procjene slabi su temelji za izgrađivanje apsolutnih vrijednosnih sustava, što je Vuk-Pavloviću dodatna potkrjepa povezanosti duhovnih vrednota i konkretne zbilje života.

Kako proizlazi iz ranije naznačene Vuk-Pavlovićeve razrade koncepta doživljaja, ovdje se ne radi o relativizmu vrijednosti samih, nego o relativizmu dohvaćanja i aktualiziranja vrednota.²¹ *Predmetnost* vrednote time je zadržana, dok je subjektivnost njena čuvstvenoga zahvaćanja prebačena iz područja relativnosti u područje pluralnosti. Potporanj pluralnosti vrednota nalazi se i u činjenici njihove vezanosti uz doživljaj. Kako funkcija spoznavanja kod različitih spoznajnih su-

bjekata može otčitavati različite aspekte doživljajnoga totaliteta, tako čini se vrijedi i za izgrađivanje vrijednosnoga mjerila i na njemu zasnovana prepoznavanja određenih vrednota kao prihvatljivih, a drugih kao neprihvatljivih. Mi vlastite vrijednosne cjeline neprekidno oblikujemo, prema njima djelujemo, pa za njih i ginemo. Vuk-Pavlović će kao najpodesnije objašnjenje za takvu predanost istaknuti snagu uvjerenja. Pristajanje uz određeno vrijednosno mjerilo prema kojemu usmjeravamo naš životni put i u kojemu tražimo smisao, opravdat će naše povjerenje tek naknadno. »O postojanju se zna! U vrednotu se vjeruje!«, sažima Vuk-Pavlović u svojim bilješkama.²²

3. Tragika stvaralaštva

Iskonski djelatno stvaralaštvo proizlazi iz života samoga, ono je upravljeno na vrednote, ali i samo predstavlja jednu od osnovnih vrednota života – temeljne su postavke Vuk-Pavlovićeve razmatranja teme stvaralaštva. Ono je tako uvijek pokušaj, i to odvažan pokušaj, čiju ispravnost temeljimo u uvjerenju. Vjera na kojoj počivaju smjernice prema kojima oblikujemo naš život daleko je od dokaza posredovanog izvana i više ili manje mehanički implantiranog u korijen našega svjetonazora. Ovdje se nasuprot tome radi o *intuitivnom* zahvaćanju u »najdublju jezgru egzistencije«²³ djelatnoga bića koje se ne može jednoznačno demonstrirati nego samo doživjeti. Stvaralački život stoga počiva na smionosti koju je teško racionalno opravdati i znanstveno opredmetiti. Moguće je doduše, navodi Vuk-Pavlović, živjeti i »život na nagovor« i prema sugestijama izraslima na dokaznim postupcima, no takav život, bez duboke prožetosti uvjerenjem u njegovu smislenost, neće biti stvaralačkim.²⁴ Stvaralaštvo je »vrijednosna koncentracija i obuzetost najvi-

21 Usp. Vuk-Pavlović, *Spoznaja i spoznajna teorija*, p. 97, bilješka 40.

22 Pavao Vuk-Pavlović, »Misli i bilješke«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 17-18 (1-2 / 1983), pp. 163-202, ovdje p. 177. Također opširnije i u spisu »Opravdanje vjere«, u: Vuk-Pavlović, *Vrednota u svijetu*.

23 Vuk-Pavlović, »Vrednota i stvaralaštvo«, u: Vuk-Pavlović, *Vrednota u svijetu*, p. 98.

24 Vuk-Pavlović, »Vrednota i stvaralaštvo«, u: Vuk-Pavlović, *Vrednota u svijetu*, p. 99.

šega stupnja«, djelovanje prema vrijednosnome mjerilu uz koje stvaratelj »*bezuovjetno* pristaje i s obzirom na koje stavlja sve svoje na kocku«. ²⁵

Pluralizam doživljajnih pristupa vrednotama neminovno će rezultirati i međusobno neusklađenim, pa i suprotstavljenim, vrijednosnim cjelinama. »*Bezuovjetno* pristajanje« neće moći izbjeći sudbinu konflikata, otpora drugačijim vrijednosnim sustavima, nesnošljivosti, pa i borbe. Vuk-Pavlović od toga ne bježi, dapače, upravo povijesne fakte stalnih napetosti, sukoba, mijena vrijednosnih sustava i njihove međusobne disharmoničnosti tumači kao potkrjepljujuće svojoj tezi o, najkraće rečeno – osuđenosti na pluralnost. Sudbina stvaratelja jednaka je sudbini borca, reći će Vuk-Pavlović, ²⁶ što je zaključak temeljen na smislonosnoj karakteristici vrednota u koje vjerujemo i odricanjem od kojih bismo izgubili osnovni orijentir. Borba za naše vrijednosti time je izjednačena s borbom za opstanak naše smislotvorne jezgre, realiziranom kroz akte koje Vuk-Pavlović imenuje stvaralačkim.

Međutim, Vuk-Pavlovićeva himna vrednotama i stvaralaštvu ovdje stoji na slabijim temeljima. ²⁷ Isti primjeri stvaralaštva kao društvenotvornog činitelja, graditelja zajednice i poticatelja povijesnih odnosno kulturnih pokreta, ²⁸ svjedoče i o posve drugačijim motivacijama od onih koje proizlaze iz Vuk-Pavlovićeva apostrofiranja subjektivno motivirane borbe za ostvarenje interioriziranih vrednota. Štoviše, na tragu pluralizma vrijednosnih sustava i njihova ostvarenja kroz neminovnu borbu također bi se moglo zaključiti da je i razaralaštvo jedna od teorijski prihvatljivih opcija. Čak i kada bismo mogli prihvatiti Vuk-Pavlovićevu tezu o stvaralaštvu kao motiviranom jedino kroz svoju relaciju s vrijednosnom cjelinom, ostaje nam su-

bjektivnost procjene, uvjetno rečeno, *vrijednosne kvalitete* vrijednosne cjeline same. Borba dakako ne znači nužno i posvemašnje potiranje drugačijih vrijednosnih sustava, no Vuk-Pavlovićeva pluralnost vrijednosnih mjerila i smislonosnih očitovanja otvara i tu mogućnost. Upravo nam povijest, na koju se i Vuk-Pavlović često poziva, pokazuje kako je stvaralaštvo itekako moguće upravo na ruševinama razorenoga, dok književnost obiluje primjerima katarzičnog odbacivanja starog i uspostavljanja posve novog, jednako u kulturološkome kao i u psihološkome smislu. Posve zaoštreno, mogli bismo se stoga pitati je li i zločinac stvaratelj, što je sa »zločinima« koje naredne generacije i naredni vrijednosni sustavi amnestiraju te postoje li granice borbe za vlastita uvjerenja, pogotovo one borbe koja je ojačana kroz unisoni socijalni pokret, ²⁹ te time stvaralački, ali i potencijalno razaralački, snažnija?

Vuk-Pavlovićevi odgovori na neke od takvih mogućnosti ostali su u skici, tek zabilježeni u nedorađenim bilješkama. ³⁰ Trag mogućega razrješenja možemo stoga potražiti u misaono zaokruženim tekstovima. Dvije su točke koje ovdje mogu predstavljati uporišta. Prva se odnosi na razlikovanje dvaju principa kojima se čovjek može voditi u svome ostvarenju vrednota: kroz težnju za vlašću nad ljudima i svime što postoji ili pak kroz solidarnost. Vuk-Pavlović ih sumira kao princip moći, s jedne strane, te ljubavi, s druge. O ishodu unutarnje borbe među tim principima ovisi i, a to je drugo uporište na koje se ovdje pozivamo, određenje čovjeka kao »individuuma« ili kao »lica«. ³¹ Najkraće rečeno, »individuum« je onaj koji svoja nastojanja usmjerava na puko održanje gologa prirodna opstanka ne osvrćući se na obogaćivanje svoga života duhovnim vrednotama. Priroda, koju Vuk-Pavlović vidi kao opreku kulturi, počiva na principu individuacije, ona »ne poznaje ni obzira

25 Vuk-Pavlović, »Vrednota i stvaralaštvo«, u: Vuk-Pavlović, *Vrednota u svijetu*, p. 98.

26 Vuk-Pavlović, »Vrednota i stvaralaštvo«, u: Vuk-Pavlović, *Vrednota u svijetu*, p. 105.

27 Na neke od poteškoća koje u nastavku ističemo ukazao je i Pavo Barišić, »Filozofija vrednota Pavla Vuk-Pavlovića«, u: Pavo Barišić (ur.), *Pavao Vuk-Pavlović – Život i djelo*, pp. 247-261.

28 Primjeri preuzeti iz: Vuk-Pavlović, »Vrednota i stvaralaštvo«, u: Vuk-Pavlović, *Vrednota u svijetu*, p. 101.

29 Ostvarivanje vrijednosne cjeline svoju »punu mjeru [postizava] tek u socijalnim pokretima manjih ili većih razmjera, pokretima, koji se na ono neko prvo stvaralačko otkriće <...> nadovezuju«. Vuk-Pavlović, »Vrednota i stvaralaštvo«, u: Vuk-Pavlović, *Vrednota u svijetu*, p. 101.

30 Vuk-Pavlović, »Misli i bilješke«.

31 Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, p. 123.

ni milosrđa«,³² bjesomučno stvara i razara. Za održanje »individuum« poseže za moći, vlašću nad okolinom, prirodom, čovjekom, te za nasiljem svake vrste. »Lice«, s druge strane, na goli opstanak nadograđuje vrijednosne sadržaje, njima oplemenjuje svoj život te se u ljubavi spram drugih dodatno samoodređuje i ispunjava.³³ Borba između vrednota opstanka i duhovnih vrednota svojstvena je čovjeku te može ponuditi, a prema Vuk-Pavloviću i nudi, dostatna objašnjenja za disharmoničnost u međuljudskim odnosima. No ta su objašnjenja limitirana ranije utvrđenom razdiobom na vitalne i duhovne vrednote te ne zadiru u kompleksnost sukoba različito orijentiranih duhovnih vrednota.

Naredni trag Vuk-Pavlovićeve vrednovanja različitih modaliteta socijalnih kontakata i više ili manje miroljubivih razrješenja tenzija između suprotstavljenih vrijednosnih sustava možemo naslutiti iz zakučastih Vuk-Pavlovićevih pjesničkih formi, te ponovno iz njegovih bilježaka. U objavljenim, koncepcijski zaokruženim, filozofskim radovima, a najizraženije u djelu *Ličnost i odgoj*, Vuk-Pavlović će razrađivati koncept »lica« kao nositelja i prenositelja duhovnih dobara, odnosno stvaralačkog sudionika u kulturi. Lice, zajednica i kultura međusobno su uvjetovani, što pred »lice«, kao temeljni elemenat, stavlja trajan zadatak razvijanja u »ličnost«. U tome smislu Vuk-Pavlović dalje razvija svoju poznatu filozofiju odgoja. Sprega lica, zajednice i kulture primarno je miroljubiva i za svakog člana poticajna, jednako kao što susreti među različitim licima, zajednicama i kulturama počesto nisu. Iz Vuk-Pavlovićevih bilježaka i pjesama, koje su daleko od sustavnosti i razrađenosti, mogli bismo iščitati da stupanj razaralaštva u stvaralaštvu može biti određen kroz četiri načina, koja se u praksi mogu ispreplitati: »Čovjekoliki« – zavarava svojim ljudskim likom iza kojega stoji moralna nedosljednost, on uništava vrijednosti

ljudskoga i društvenoga života, naginje ubojstvima i ratu; »Očovječeni« – obožava moć, hini krepost, čuva svoju slobodu djelovanja kroz načelno poštivanje zakona; »Čovječni« – živi za svoju i eventualno sreću drugih; te »Čovjek« koji živi za sreću drugih.³⁴ Uz ovo posljednje očitovanje, Vuk-Pavlović u svojim bilješkama u objašnjenje stavlja i naznaku »svetost«, ali i »etos«. »Etos«, kako interpretira Marija Brida, ovdje figurira kao »Dobro«, što bi značilo da nekom drugom vrijednosnom mjerilu, nekom drugom »Etosu«, može samo *izgledati* kao »zlo«. »Stvaralaštvo zla«, a time dakle i razaralaštvo, prema ovome tumačenju zapravo bi bilo dobro koje ima privid zla.³⁵ Skrivanje dobra pod krinkom zla tako se otkriva kao teorijski održivo tumačenje proizašlo iz postavljanja »Dobra« kao izvanjskog vrijednosnog mjerila.

Međutim, ova interpretativna nategnutost³⁶ čini se da zapravo podcrtava Vuk-Pavlovićevo inzistiranje na subjektivnosti izgradnje vrijednosnih sustava i njihovu posljedičnu pluralnost. Stvarateljska nastojanja odraz su vrijednosti u koje vjerujemo, a ta vjera nije ništa drugo nego neka vrsta nade u najbolju moguću budućnost, kako u vidu oplemenjivanja vlastitoga razvoja tako i u vidu obogaćivanja kulture.

»[K]ultura [je] istinski živa i savršeno budna samo u duhovno usidrenome, u vrijednosno orijentiranome *stvaralaštvu*, a to znači bez sumnje također u vječno svježim konstruktivnim činima, koji se objavljuju u sveđ iznovičnom iznalaženju traženih *novih* mogućnosti osvajanja vrijednosna svijeta <...> i iznošenju *novih* vidika, *novih*

32 Pavao Vuk-Pavlović, »Misao o prirodi i spasenju«, u: Vuk-Pavlović, *Vrednota u svijetu*, Milan Polić (ur.) (Zagreb: Biblioteka *Sabrana djela Pavla Vuk-Pavlovića*, knjiga 3, Hrvatsko filozofsko društvo, 2007), p. 57.

33 Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, p. 125. Na tim temeljima Vuk-Pavlović dalje izgrađuje svoje razlikovanje kolektivita i zajednice, odnosno zajednice i nazovizajednice.

34 Usp. Vuk-Pavlović, »Misli i bilješke«, p. 190; Pavao Vuk-Pavlović, zbirka pjesama »Zov«, u: Pavao Vuk-Pavlović, *Pjesme i aforizmi*, Milan Polić (ur.) (Zagreb: Biblioteka *Sabrana djela Pavla Vuk-Pavlovića*, knjiga 6, Hrvatsko filozofsko društvo, 2012); Kiril Temkov, »Etičke i vrijednosne ideje u filozofskoj poeziji Pavla Vuk-Pavlovića«, u: Pavo Barišić (ur.), *Pavao Vuk-Pavlović – Život i djelo*, pp. 111-125.

35 Marija Brida, »Etički problemi u filozofiji Pavla Vuk-Pavlovića«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 23-24 (1-2 / 1986), pp. 3-13, ovdje p. 11.

36 Kritiku na tumačenje Marije Brides iznio je i Milan Polić, »Zašto Pavao Vuk-Pavlović nije napisao etiku?«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 61-62 (1-2 / 2005), pp. 289-301.

stvarnosti, bez kojih bi život uspinjući se prema svome vrijednosne vršku morao nasred puta zastati.«³⁷

Cilj, precizna i unaprijed određena jedina moguća forma realizacije naših nastojanja, u tome smislu je nepoznat pa i krajnje nezahvalan za definiranje. Vrijednosno mjerilo, kako uostalom i Vuk-Pavlović opetovano ističe, naše je vlastito i ono iznutra vodi naše vrijednosno zahvaćanje doživljaja. Pluralizam ovdje nije postavljen kao problem kojega valja riješiti uniformiranjem vrijednosnih sustava, nego kao, kroz Vuk-Pavlovićevo očiste objašnjen, modalitet situiranja čovjeka u svijet. Vuk-Pavlovićevo inzistiranje na unutar-njoj skladnosti pojedinog vrijednosnog sustava donekle je ublaženo njegovim, ranije spomenutim, uvažavanjem kontinuiranih unutarnjih borbi principa moći i ljubavi. Linearni put činjenja života smislenim stoji u suprotnosti sa »životnom zbiljom«. Na tome tragu se idealističnim pokazuje stav da je snaga našega vrijednosnoga mjerila toliko jaka da bude jedinom vodiljom svih naših nastojanja. Time se ne umanjuje pokretačka snaga koja je očvrstnuta iznutra, no otvaraju se mogućnosti pomaka u zahvaćanju doživljajnoga totaliteta.

4. Zaključak

Pozicioniranje vrednota ima iznimnu važnost unutar filozofijskoga sustava Pavla Vuk-Pavlovića. Pozivajući se na hijerarhiju vrednota, on će onima duhovnima pripisati potencijal izgradnje ličnosti, one će nam otvoriti vrata u čovječnost, ali i u obliku stvarateljskih nastojanja manifestirati našu hrabrost za oblikovanje vlastitoga života i participiranje u kulturi. Za Vuk-Pavlovića je put »očovječenja« života posve jasan – bez »odvažnoga kušanja života«³⁸ čovjek nužno tone u »pustoš i prazninu bespovijesna vremena«,³⁹ gubeći se pritom u pukoj vitalnosti. Bez-povijesno značilo bi i bez-smisljeno: vrednote su stoga

za Vuk-Pavlovića upravo smislonosne, budućnosne. Kako vrednotama i priliči, one nisu i ne mogu biti jednostavno spoznate, od doživljajnog totaliteta odsječene i kao beživotni fakti u osobu pohranjene. Njegovanje duhovnih vrednota trajan je zadatak zahvaćanja u doživljajni totalitet, motiviranog snagom uvjerenja i s budućnošću kao referentnom točkom. Iskazivanje vrednota Vuk-Pavlović smatra ključnim i sumira izrazom *svijest odgovornosti*⁴⁰ – kako spram posve personalnoga uzbiljavanja specifično ljudskih vrednota i njihova »dovođenja do nazočnosti«,⁴¹ štoviše spram dužnosti koja proizlazi iz prisvojenog prava na samoodređenje i samoodlučivanje,⁴² tako i prema zajednici. Ovu potonju odgovornost možemo iščitati iz Vuk-Pavlovićevog, doduše eksplicitno neizrečenog, stava o *osuđenosti* osobe (lica) na budućnost koju duhovnim vrednotama na sebe preuzima i kroz kulturu manifestira.

Vuk-Pavlović argumentira u prilog pluralizma doživljajnog, a time i vrijednosnog zahvaćanja »životne zbilje«, smatrajući pluralizam dostatnim objašnjenjem varijabilnosti u manifestiranim stvaralačkim nastojanjima. Unatoč ponekim interpretacijskim pokušajima dokazivanja postojanja »posljednjih uporišta«, odnosno vrhunarskih kriterija izmještenih iz životne zbilje, čini se da Vuk-Pavlović odriče takvu mogućnost. On odbacuje monolitnu stvarnost, onu koja bi nam se mogla otkriti kao nositelj iskonskoga smisla, kao i arhetipske forme vrijednosti. Sva naša djelovanja tako proizlaze iz uvjerenja u ispravnost naših motiva. Vječno traganje za smislom, nada koje se ne možemo odreći i trajna borba za naša uvjerenja predstavljaju tragiku stvaralaštva koje i ne može drugačije nego iz sadašnjosti smjerati u neizvjesnu budućnost. Na tome tragu, Vuk-Pavlovićevi koncepti vrednota i stvaralaštva nužno stoje u temeljima njegove filozofije odgoja te naglašavanja iznimne odgovornosti odgajateljskoga poziva.

37 Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, p. 157.

38 Pavao Vuk-Pavlović, »Vrednota i stvaralaštvo«, u: Vuk-Pavlović, *Vrednota u svijetu*, p. 98.

39 Vuk-Pavlović, »Vrednota i stvaralaštvo«, u: Vuk-Pavlović, *Vrednota u svijetu*, p. 95.

40 Usp. npr. Vuk-Pavlović, »Misli i bilješke«, p. 190. Marija Brida (priredila), *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 17-18 (1-2 / 1983), pp. 163-202, ovdje p. 190. Također i u: Vuk-Pavlović, »Duševnost i umjetnost«, u: Vuk-Pavlović, *Djelovnost umjetnosti*, pp. 191, 226, 306.

41 Vuk-Pavlović, »Vrednota i stvaralaštvo«, u: Vuk-Pavlović, *Vrednota u svijetu*, p. 95.

42 Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, p. 233.

Literatura

Pavo Barišić, »Filozofija vrednota Pavla Vuk-Pavlovića«, u: P. Barišić (ur.), *Pavao Vuk-Pavlović – Život i djelo*, (Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Razred za društvene znanosti, Institut za filozofiju, 2003), pp. 247-261.

Brida, Marija, »Etički problemi u filozofiji Pavla Vuk-Pavlovića«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 23-24 (1-2 / 1986), pp. 3-13.

Polić, Milan, *Život i djelo Pavla Vuk-Pavlovića*, (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 2001).

Polić, Milan, »Zašto Pavao Vuk-Pavlović nije napisao etiku?«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 61-62 (1-2 / 2005), pp. 289-301.

Temkov, Kiril, »Etičke i vrijednosne ideje u filozofskoj poeziji Pavla Vuk-Pavlovića«, u: P. Barišić (ur.), *Pavao Vuk-Pavlović – Život i djelo*, (Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Razred za društvene znanosti, Institut za filozofiju, 2003), pp. 111-125.

Vuk-Pavlović, Pavao, *Ličnost i odgoj*, (Zagreb: »Tipografija« d. d., 1932).

Vuk-Pavlović, Pavao, »Misli i bilješke«, Marija Brida (priredila), *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 17-18 (1-2 / 1983), pp. 163-202.

Vuk-Pavlović, Pavao, *Vrednota u svijetu*, M. Polić (ur.) (Zagreb: Biblioteka *Sabrana djela Pavla Vuk-Pavlovića*, knjiga 3, Hrvatsko filozofsko društvo, 2007).

Vuk-Pavlović, Pavao, *Djelovnost umjetnosti*, M. Polić (ur.) (Zagreb: Biblioteka *Sabrana djela Pavla Vuk-Pavlovića*, knjiga 4, Hrvatsko filozofsko društvo, 2008).

Vuk-Pavlović, Pavao, *Spoznaja i spoznajna teorija*, M. Polić (ur.) (Zagreb: Biblioteka *Sabrana djela Pavla Vuk-Pavlovića*, knjiga 1, Hrvatsko filozofsko društvo, 2009).

Vuk-Pavlović, Pavao, *Povijesnofilozofski tekstovi*, M. Polić (ur.) (Zagreb: Biblioteka *Sabrana djela Pavla Vuk-Pavlovića*, knjiga 5, Hrvatsko filozofsko društvo, 2011).

Vuk-Pavlović, Pavao, *Pjesme i aforizmi*, M. Polić (ur.) (Zagreb: Biblioteka *Sabrana djela Pavla Vuk-Pavlovića*, knjiga 6, Hrvatsko filozofsko društvo, 2012).

Zusammenfassung

Die Werte und die Schaffenskraft in der Philosophie von Pavao Vuk-Pavlović

Schlüsselwörter: Pavao Vuk-Pavlović, Erlebnis, Wert, Schaffenskraft, Pluralismus

Unzufrieden mit dem unlebendigen Intellektualismus wendet sich Pavo Vuk-Pavlović der Suche nach einer Menschlichkeitsfülle zu. Er argumentiert für die dauerhafte Formulierung des Eigenen und des Pluralismus des Durchgelebtes und damit auch des bewerteten Eingreifen in die »Lebenswirklichkeit«. In der Mittelpunkt des Denkens von Vuk-Pavlović sind die Begriffe ‚Erlebnis‘, ‚Wert‘ und ‚Schaffenskraft‘, die alle seine Werke in weitem thematischen Bogen bezeichnen. Dieser Text erforscht Struktur, Position und Charakter von ‚Wert‘ und ‚Schaffenskraft‘ in den Werken Vuk-Pavlovićs’ und umfasst auch einen Pluralismus der Werte sowie Schaffenskraftäußerungen als ihre, nach Vuk-Pavlovićs’ Meinung, nötige Manifestierung.